

Димитрина Хамзе
ОБЩУВАНЕТО С/ЧРЕЗ БОГ В ПОСЛОВИЦИТЕ
(ВЪРХУ МАТЕРИАЛ ОТ ПОЛСКАТА
ПАРЕМИОЛОГИЯ)

Dimitrina Hamze
COMMUNICATION WITH/THROUGH GOD IN
PROVERBS
(ON MATERIAL FROM POLISH PAREMIOLOGY)

Abstract: The aim of the research is to provide motivation for the necessity of communication with God and to justify the generation of a specific type of Speech Acts (SAs), which involve a communicative triad: the producer and dual addressees – a real or virtual interlocutor and God, through a brief diachronic overview of some philosophical perspectives on the idea of God, based on material from Polish paremiology. The success of SAs is guaranteed by the presence of the Almighty, directly or indirectly invoked in SAs emanating from proverbs. This presence is presented in the study as part of the communicative roles of the Almighty: the Absolute Idea, the Absolute Ruler, the Absolute Truth, the Supreme Creator, and the Absolute Mystery. The subject's inner imperative generates illocutionary impulses, demonstrating reverence, devotion, most often non-contradiction, and dedication to the Higher Power. The methods used include comparative, cognitive-analytical, semantic-pragmatic, and conceptual-prognostic ones.

Keywords: human, God, philosophy, communication, SAs, proverbs.

1.0. Фигурата на Бог – иреалната реалност. Когнитивни ракурси

Относно реалността на Бог, немският философ и теолог Фриедо Рикен (Friedo Ricken) споделя мнението на Чарлс Пиърс, според когото въпросът дали Бог *съществува* е зададен неправилно, тъй като *съществуването* означава, че някаква битийност е в отношение на реакция с неща от своето обкръжение, т.е., ако приемем, че Бог *съществува*, тогава го превръщаме във фетиш. Той предлага да се замени съществуването с *реалност* – понятие, употребено в правилното философско значение. Ч. Пиърс дефинира реалното като нещо, което запазва качествата си по такъв начин, че престава да има каквото и да било значение всичко, което човек някога си е помислил или ще си помисли. И втората корекция засяга номинациите *Най-висше Същество* и *Бог*. Те не са синоними – и то защото *Бог* е дума от разговорния език. Тези думи са неясни, и то непоправимо, но именно поради своята *неяснота*, те могат да изпълняват функциите си. Въпреки неяснотата си, никакви други думи не са така разбираеми, както думите от разговорния език. Ако логикът иска да даде точните съответствия на тези думи, той ще им отнеме функциите. Точно определените понятия не реализират целите, на които служат думите от всекидневието (разговорния език). Ако дефинираме неясни понятия, точно с тази операция променяме тяхното съдържание. Прецизирането на понятието Бог може да разклати вярата на човека (срв. Ricken 2007: 77 – 78).

Българският философ Иван Слаников казва следното: „Ако се условим по презумпция да наричаме основния принцип на Съществуващото, взето в Неговата Цялост, Бог, можем да кажем, че Го познаваме повече косвено. Че имаме по-голяма сигурност в това, че Той съществува, отколкото в това, какво представлява“ (Слаников 2006: 9).

Мари-Луиз фон фон Франц обръща внимание на една велика мисъл на Демокрит, цитирана от всеки голям западноевропейски философ: „Бог е безкрайна сфера, чийто център е навсякъде и чиято периферия е никъде“. (Франц 2003: 45).

Бог е „иреален“ доколкото не можем да го видим и пипнем, следователно Той е „иреално“ реален.

Що се отнася до вярата, тя е универсална константа, иманентна съставляваща на човешката кондиция. Вярващият ум е под влияние на собствените си надежди, тревоги и възгледи. В този смисъл всички хора са „вярващи“. Вярата е принцип на действие, а действието не предвижда време за детайлни и самостоятелни изследвания. Те по-скоро потискат и притъпяват практичната енергия на ума, независимо от това, че подобряват неговата научна прецизност. Затова обръщенията на човека към Бог, разговорите с Него имат перформативен характер. Това са сакрални речеве актове, най-често деонтиви, волетиви, оптативи – перформативно маркирани. В по-глобален аспект всички те са емотиви – вербализирани емоции в действие. Вярата е нещо *повече* и нещо *над* своите значения и причини, тя се проявява в действието на базата на нашите знания, желания, очаквания, с които разполагаме в момента на вземане на решение и които в същия този момент ни определят (срв. Ricken 2007: 114). Въпросът за **вярата** по принцип е донякъде излишен. Както твърди Блез Паскал, това дали вярваме или не – в която и да било сфера от живота ни – не зависи от нас. Винаги вярваме. „Нашият ум изначално вярва, а нашата воля обича; така че поради липса на истински предмети, те са принудени да се насочат към фалшиви“ (Pascal 1952: 661). Паскал вижда връзка между това, което обича волята и това, в което вярва духът. „Волята е един от главните органи на оценката, не защото я формира, а защото нещата стават истина или фалш в зависимост от ъгъла, от който се наблюдават“. Когато разумът върви заедно с волята, тогава „приема облика на това, което тя обича“ (Pascal 1952: 539). Следователно истинската вяра зависи от истинската любов. В този смисъл всеки е „вярващ“, без значение дали си дава сметка за това или не. Затова дори тези, които се смятат за невярващи, инстинктивно употребяват изрази като „Пази, Боже!“, „Не дай, Боже!“, „Боже, опази!“, „Слава Богу“ и т.н.

1.1. Старозаветният Бог

В изпълнения със зло, страдание, мрак, безсмислие и несправедливост свят от дълбока древност е „ехтял“ въпросът защо го има всичко това, защо Бог го допуска? Как да свържем неговата благост, всеопростителност и мъдрост с тези чудовищни явления? А точно тези въпроси не разклащат ли основите на религиозното съзнание? За да избегне невъзможността да отговори на тях, човекът създава образа на лошия бог, прехвърля отговорността за световното зло на падналия ангел. Още Епикур конструира дилемата: или бог иска да премахне злото, но не може, или може, но не иска (срв. Кривелев 1982: 70). Както подчертава руският философ и теоретик на религиите Йосиф Аронович Кривелев, което и да е от двете решения разклаща устоите на учението за единния бог. Религиозната фантазия излиза от безизходната ситуация, изобретявайки дуализма – „двубожие“ на бога и дявола (срв. Кривелев 1982: 70). Старозаветният Бог в представите на хората от онова време е в значителна степен антропоморфизиран – не се различава съществено от човека – присъствието му е соматично – той живее сред хората, заедно с тях обитава пространството, има нужда от храна и изразява недоволство, ако тя не му хареса, често греша и не може да предвиди резултатите от действията си. По моралните си качества малко се отличава от човека, и то от този, който не блести с нравственост (срв. Кривелев 1982: 73 – 77). Човек екстраполира собствения си вътрешен свят като сътворява фигурата на Бог – приписва му физическите, умствените и нравствените си качества. Оказва се, че във времепространството на Стария завет не човек е създаден по Божи образ и подобие, а Бог е създаден по човешки образ и подобие. Така човекът печели двойно: едновременно приземява и извисява своето фантазно творение – прави го свой сакрализиран двойник. Трансцендира в образа на Бог своя психически космос, който го респектира и плаши със своята непредвидимост, загадъчност и застрашителност, и едновременно с това прави този образ достъпен за общуване, комуникабилен – за да може донякъде да го прагматизира, да извлече от него практическа полза.

Бог като концепт в езика може да бъде интерпретиран семиотично като знак за метафизичен и трансцендентен идеал – коректив за мислите и действията ни, както и Спасител, който ще компенсира слабостите и прегрешенията ни, ще ни възнагради за усилията и понесените страдания. Ив. Слаников припомня, че Карл Ясперс говори за проблясъците на трансцендентното и иманентното, като ги нарича „шифри“: „Битието като такова“ не може да се познае и затова то може да се изрази само в символи („шифри“) (цит. по Слаников 2006: 38). Според полския философ Ян Галарович мъдрият човек търсещ Бога, е способен да разчита знаците, символите и шифрите на Трансценденцията. (Galarowicz 2011: 131).

2.0. Комуникативни проекции на Бог в човешкото съзнание

Според Ричли Крейпо „комуникацията е най-отличителното от всички свойства на човешкото поведение и служи като фундамент на крайно сложните начини на живот, съществуващи във всички човешки групи“ (Крейпо 2000: 186).

2.1. Специфика на човешката комуникация

Комуникацията генерира и поддържа екзистенцията ни, но и ограбва индивидуалността ни. Тя не може да бъде никога изцяло пълноценна дори на терена на собствения ни език, защото човекът е в състояние да реализира само част от всеобхватния смисъл чрез значението. Неговите когнитивни възможности са ограничени, но желанието му концептуално да обхване универсума е неограничено. Така възможности и стремеж влизат в противоречие. Има и нещо друго – когато разговаряме с Другия, ние не приключваме разговора със самите себе си. Изхождаме от собствените си състояния, лансираме собствените си очаквания и интенции, вслушваме се главно в собствените си изкази. Карл Ясперс казва: „Волята за комуникация се лута в противоречиви заблуди: искаме да бъдем щадени, а съхраняваме претенцията за абсолютна самодостоверност и самоопределение. Стремим се да получим извинение за своята нервност, а претендираме за признаване на нашата свобода. Проявяваме предпазливост, мълчим

и се съпротивляваме прикрито, докато заявяваме условно готовност за комуникация. Мислим за себе си, докато си мислим, че говорим за предмета“ (Ясперс 1994: 109).

Комуникацията с Бог компенсира донякъде когнитивния ни дефицит и ни помага да излезем от зоната на себичността. Едно от основанията да се уповаваме на Бог и да го призоваваме, е именно интуитивно усещаната дисхармония между собствените ни претенции и нагласи, състоянието на Другия и изискванията на комуникативния акт. Общуването с Бог има двойно проявление – под формата на преки РА¹ и под формата на допълнителни (секундарни) РА, които съпътстват основния РА, насочен към комуникативния партньор, например: „Слава Богу, успяхме“, „Не дай Боже, да ни се случи такова нещо“. В такива случаи комуникацията сякаш се разклонява, става успоредна, симултантна: основният комуникативен поток тече към Другия, допълнителния – към Бог, а негово следствие е вторично обогатената с участието на концепта *Бог* комуникативна (илокутивна) енергия, която сплотява събеседниците и независимо от характера на техния разговор, създава съвместна идейно-емоционална платформа, която предопределя сполуката на комуникативния акт. Комуникативна съвместимост с Бог, а чрез нея и с комуникативния партньор, произтича от обективизирането на най-добрите човешки качества в Бог. Тази процедура води до две комуникативни предимства: 1) осигурява сближаване на комуникантите (човек – Бог), въображаемо скъсяване на разстоянието между тях, за да бъде възможна изобщо комуникацията между обикновено същество и Висша Същност; 2) осигурява ефективност, успех на комуникацията чрез представата за съвършенството, vyplътено в Бог, представляващо отражение на максималния човешки потенциал, на идеализираната човешка същност.

Комуникацията с Бог има три основни цели (стратегии):

1) да защити човека от природата, от стихииите и неподвижното;

¹ РА – съкращение на Речеви акт

2) да структурира и регулира отношенията между хората и да осигурява справедливото разпределение на богатата помежду им;

3) да носи лично удовлетворение на субекта като компенсация за неговата когнитивна недостатъчност, психическа противоречивост и морална нестабилност.

2.2. Човекът и Бог в комуникативна перспектива. Комуникативните роли на Бог²

Тръгвайки от убеждението, че прагматиката е въплътена, т.е. активирана и осъществена семантика, а РА е прагматична репрезентанта, можем да потърсим съвпадението на концепта *идеал* с концепта *Бог*, което определя водещата комуникативна роля на Висшата Сила (Всевишния) и финалния Фокус на всички комуникативни усилия на субекта. Ив. Касабов определя идеала като основен принцип на мисленето и идеален образ на човешките ценности, като цел на всяка мечта и стремеж. Възможните проявления на идеала са: „принцип на непротиворечието в познанието“, „категоричен императив“ в морала и „прекрасното, съзерцаем образ на целта“ в изкуството (Касабов 2013: 246). Идеята в семантичната единица е път към абсолютната идея като горна граница на семантичната сфера. Различните теоретични и концептуални системи представят различни схващания за идеята. Тя може да бъде разглеждана като финална житейска поука, премъдрост (каквато представляват паремиите). Над нея стои абсолютната идея, която се съизмерва с Божественото. Ив. Касабов я определя така: „На семантично-лимитационно супра-ниво, над нивото на идеята е *абсолютната идея* или *абсолютта* като принципна възможност за цялостно, пълно (в неразличима субектно-обектна слятост) познание на Универсума-Вселена като цялостна съвкупност от актуалните и възможни светове“ (Каса-

² Ценни концептуални построения, които отчасти използвам като отправна точка в размислите си по темата, се съдържат в Дипломната работа на Фарес Хамзе, озаглавена *Образът на Бог в полските пословици*. с научен ръководител доц. д-р Лилия Иванова. Изследователският труд е защитен през м. юли 2023 г.

бов 2013: 247). За да достигне това познание, човекът трябва да премине успешно през „всички кръгове“ на комуникативна съвместимост със Създателя.

2.2.1. Бог като въплъщение на Абсолютната (Съвършената) идея:

В комуникативните си роли Бог предизвиква в психичното пространство на субекта рефлекс с двойна илокутивна насоченост:

– директна: към себеподобния, равностоен комуникативен партньор, към когото отправя констативно-афирмативни РА, под формата на максими и сентенции. Те звучат като поучения. Определяме тези РА като директни – с мислим (интенционален), виртуален партньор, независимо че нямат характер на обръщение чрез *Tu, Vae* и представляват сентенционални екстракти.

– индиректна: към Върховната Инстанция (Бог) – т.е. към Самия Себе си, която става Свидетел и Върховен аксиологичен фактор, Непогрешим Съдник на директната илокуция, а чрез нея и на достойнствата (заслугите) на продуктора на изказа. Чрез изказа си (вида и съдържанието на РА) продукторът засвидетелства пред Бог своята вяра, преданост, моралност и готовност да изпълнява ревностно Неговите повели (предписания).

*Bóg równego sobie stworzyć, grzeszyć, czystość utraconą przywrócić – nie może*³. (‘Бог не може да греши, да създаде равен на себе си и да върне изгубена святост’); *Bóg rozum ludzki przechodzi*. (‘Бог надвишава човешкия разум’); *Od Boga wszystko dobre pochodzi*. (‘Всичко добро произлиза от Бога’); *Bóg, rozum doskonały, cnota szwankowi nie podpadają*. (‘Бог, съвършеният разум и добродетелта са съвършени, безукорни’).

Бог е самото Съвършенство и затова благоговеем пред Него. Който говори прекалено, не чувства така дълбоко. Искреното възхищение е безмълвно: *Najlepiej o Bogu mówi, kto nie mówi, lecz podziwieniem dokłada*. (‘И без думи изразяваме възхищението си към Бог’ (Безмълвието си компенсирате с възхита)).

³ Полските пословици са ексерпирани от следните източници, означени със съкращенията: *SP, Prz, PSW, SFJP*.

Имплицатурите на РА, извлечени от пословиците, могат да бъдат следните:

1) Към екзистенциално равнопоставения комуникативен партньор – имплицитен волевитив или/и деонтив:

„Знай (Трябва да знаеш), че всичко, което прави Бог е добро и съвършено. Ти трябва да го заслужиш“.

2) Към Сакралния, Трансцендентен „Партньор“ – имплицитен адмиратив:

„Ти си Самото Съвършенство. Благоговей пред Теб. Следвам повелите Ти“

2.2.2. Бог като Абсолютният, Неузвимият Властелин, Царят

За царствения „абсолютизъм“ на Бог М. Вебер има много убедително обяснение – то се корени в емоционалната доминантност на западния тип религиозност. В християнската доктрина проявата на практически рационалния характер на религиозността е затруднена, поради религиозната версия за възникването на хората. Според нея хората са „създадени“, а не „заченати“ от Бога. „Заченат“ е само обожествения в Троицата Христос. Така Бог, независимо че обгръща с любов хората, съвсем не е мил и грижовен татко. В същността си Той е доброжелателен, но и гневен, суров, непредвидим в действията си, царствен Патриарх. Така се засилва неимоверно емоционалният характер на вярата чрез мисълта, че човек е „дете“ на Бога. Следователно хармонията в начина на живот се търси по-скоро в емоционалната нагласа, преданост и доверие в Бог, отколкото в реални действия с етичен характер. Това още повече отслабва практически рационалното естество на религиозността (срв. Вебер 2018: 221).

Bóg sądzi i Bóg rządzi. (‘Бог съди и Бог властва’); *Bóg światem władnie (rządzi).* (‘Бог владее света’); *Bóg zaczyna, Bóg kończy.* (‘Бог е Началото и Краят’).

От Неговата воля зависи всичко, съдбините на света са в Неговите ръце: *Bóg tak chciał.* (‘Така искаше Бог’).

Всичко принадлежи на Бог, защото е Негово Творение и Той разполага изцяло с всичко сътворено: *Bóg dał. Bóg wziął.* (‘Бог дал, Бог взел’).

Бог е единственият ни Господар и Съдник, Той е световният Владетел: *Bóg sądzi i Bóg rządzi*. ('Бог съди и Бог властва'); *Bóg światem władnie (rządzi)*. ('Бог владее света'); *Bóg zaczyna, Bóg kończy*. ('Бог е Началото и Краят').

От Неговата воля зависи всичко, съдбините на света са в Неговите ръце: *Bóg tak chciał*. ('Така искаше Бог').

Пословицата *Bóg jest jeden, choć wier wiele*. ('Бог е един, а верите – много') представлява ценна философска констатация. Истинската вяра е една, независимо от всички религиозни направления и групи. Тя не се влияе от ритуални пристрастия и ексцентрични предпочитания. Бог оценява нравствения облик и етичната активност на човека, а не неговата привързаност към определено ритуално статукво.

Бог е всемогъщ и няма нужда от нищо и никого; Той може без хората, но те не могат без Него, затова трябва да внимават какво правят със съществуването си: *Wielka moc wroga, ale większa Boga*. ('Врагът е силен, но Бог е по-силен'); *Większa moc boska niż złość ludzka*. ('Божията мощ е по-силна от човешката злоба'); *Wszystko Bóg odmienić może*. ('Бог може всичко да промени'); *Wielki duch Pana Boga chwali*. ('Великата душа възхвалява Господа'). *Wszystko do czasu, Pan Bóg na wieki*. ('Всичко е преходно, само Бог – вечен'); *Co Bóg zbudował, tego ludzie nie zrujnują*. ('Каквото е построил Бог, човек не може да го разруши'); *Mocniejszy Bóg niż wszyscy diabli*. ('Бог е по-силен от всички дяволи').

Всичко зависи от Божието благоволение: *Wszystko w rękę Boga*. ('Всичко е в Божиите ръце').

2.2.3. Бог като Върховен Творец

Това, че Бог твори от нищото не улеснява човека – напротив, прави го тотално зависим, „заробва го“: *Z niczego sam Bóg tylko mógł świat stworzyć*. ('Само Бог е могъл да направи света от нищото'); *Ten się dłuży, który Bogu służy*. ('Който служи на Бог, удължава живота си'); *Trudno z Bogiem walczyć*. ('Не можеш да се бориш/мериш с Бог').

Такова Творение навежда на мисълта, че Бог е непредвидим в своите решения и неподатлив на човешко влияние. Той

може да проявява *милост по предопределение*. Тя произтича от един издигнат над света Бог-Творец и има характер на Провидение, което от човешка гледна точка изглежда ирационално, но от Божествена – представлява рационален ред, поддържан чрез управлението на света от Бога. В представата за предопределение добротата на Бога се оттегля. Тази комуникативна роля на Бог е в непосредствена близост с предходната. Той се превръща в строго и непреклонно Величие. Тази представа възпитава индивида в аристократизъм (избраничество) и твърдост, но това става за сметка на пълното обезценяване на собствената му сила пред Бог. Така евентуалното спасение става възможно единствено по Божията свободна милост. Неговата „грижа“ е понякога непосилно изпитание за човека: *Wszystkie stworzone rzeczy Pan Bóg ma na pieczy*. (‘Всички създания са Божии създания и Бог се грижи за тях’).

2.2.4. Бог като Абсолютна Истина

Бог е възплъщение на Истината, Той е самата Истина и това не подлежи на оспорване. Затова се полагат клетви и се свидетелства в Негово име. В това комуникативно поле преобладават перформативните юратативи (клетвените РА), в които Бог е призован за пряк Свидетел, Гарант на истината. С Неговото благоволение те се превръщат в абсолютни веритативи (неоспоримо истинни РА):

Bóg mi świadkiem. (‘Бог ми е свидетел’); *Bogiem a prawdą*. (‘С Бога и с истината напред’); *Jak Bóg Bogiem*. (‘Чистата истина’ (Както е неоспоримо Божието съществуване); *Jak Bóg na niebie*. (‘Както Бог е на небето’ (‘Ясно като бял ден’); *Na Boga żywego*. (‘Заклевам се в Бога’; ‘кълна се в Бог’); *Poręczono Panu Bogu*. (‘Доверено на Бога, гарантирано от Него’).

2.2.5. Бог като Загадка, Тайнственост. Непроницаемост

Бог е Вездесъщ, но е Безплътен и Невидим – единствено вярата го прави „видим“: *Słońca bez słońca, Boga bez Boga widzieć nie można*. (‘Не можеш да пипнеш слънцето и да видиш Бог’ – но ако вярваш, няма да те вълнува въпросът за неговата „видимост“). До Бога не се достига по рационален път. За човека Той е вечна Енигма. Пътят към Бог минава през сърцето: *Boga tylko*

sercem pojąć można, rozumem nigdy. (‘Можеш да разбереш Бог само със сърцето, с разума никога’).

Понякога човекът страда, защото не разбира Божиите основания за някакво Негово действие. Това е така, защото не ни е дадено да разбираме всичко. Рационалното не помага за най-ценното и дълбоко знание. Много неща са недостъпни за човешкия ум. Бог изпитва вярата на човека чрез неговото неразбиране на Промисъла. Затова Бог приема за тежък грях, ако се гневим и Го съдим за решенията му. Не е наша работа да бъдем свидетели на възмездието за грешниците. Само Бог знае най-добре кога да го изпрати. Не е задължително то да бъде в този живот и в познатата на човека форма. Затова човек често се изненадва от постъпките на Бог: *Boże mój, Boże, daleś temu, co nie może; a temu, co by mógł, to tu nie dał Bóg.* (‘Боже, дал си на този, дето не може, а на този който може не си му дал’); *Boże, ty widzisz i nie grzmisz.* (‘Боже, виждаш и не гърмиш’). Тези директни „осъдителни“ апелативи/евокативи (обръщения, призовавания на Бог) са сякаш несъзнавана реминисценция на божественото, заложено у човека, на вроденото му чувство за справедливост, съизмеримо с представата за Божествената хармонична демиургия.

На човека не е дадено да знае кога Бог решава да възнагради човека за неговата отдаденост и вярно служене, за труда му: *Bóg płaci, lecz nie co sobota.* (‘Бог плаща, но не всяка събота’).

Когато казваме, че *само Бог знае (Bóg wie)*, това означава, че никой друг не знае и не може да знае, т.е. не можем да отговорим на нещо, освен ако Бог не ни го изпрати под някаква форма – сън, провидение, осенение, видение, интуиция.

Всички РА, с които са обвързани различните комуникативни роли на Бог, се обединяват в един резултативен (конклузивен) мегаакт – имплицитен волетив със семантика на спасение (салутативна функция) – „Спаси ме, Боже!“. Това е така, защото в нашите цивилизационни „ширини“ пътят към *спасението* е много по-тежък, отколкото например в индийската мистика (там е просто разчистен), заради пропастта, която дели човека от Бог. Тази дълбока пропаст между божественото и човешкото съществува

единствено в нашата християнска цивилизация. В хиндуистката митология и религия например е напълно възможно един йога в края на живота си да се окаже превъплъщение на Шива или Кришна (срв. Франц 2003: 213). Самата идея за недостъпен, максимално издигнат и всемогъщ Бог, както и за сътвореност от нищото, не допуска нито самообожествяване, нито мистично притежание на Бога. Нещо повече – това е заклеено като богохулство. На Западната част на света не се допуска прекомерно доближаване до Бога, затова спасението трябва да приема формата на „оправдание“ пред Него и трябва да се осъществява чрез активно действие. Увереността в спасението не се накърнява от отделни прегрешения на личността, тъй като на фокус е богоугодното действие, т.е. централното и постоянно качество на личността (срв. Вебер 2018: 223–224). Всъщност РА, свързани с Бог и устремени към Бог имат перформативна стойност и сила – те се отъждествяват със самото действие.

3.0. Заключение и изводи

Съществуване или реалност, реално иреален, ясен или неясен, Бог е завладял съзнанието на субекта. Както и да го възприемане, с каквито и имена да го наричаме, каквото и съдържание да вложим в Него – не е толкова важно. Важното е, че човек търси извън себе си някаква Сила – или поне екстравертира вътрешния си духовен потенциал и го трансцендира в образа на Бог, – която да направлява мислите и да регулира поведението му, някакъв Висш Критерий за начина на съществуването му, който да му служи за ориентир по пътя, да му бъде модел за подражание, да му прощава грешките (да го наказва, ако трябва, но и да го освобождава от чувство за вина), да му носи спасение. Всеки човек, съзнателно или не, е „вярващ“, защото обича нещо, следователно вярва в него и се старее да го задържи по различни начини. Дали Бог представлява морална абстракция във вид на Висш Нравствен Закон, дали проектира цялото добро, към което иска да се стреми в образа на Бог, дали, за да бъде неуязвим, проектира цялото всемогъщество, за което мечтае, дори с недостатъците си (за по-приемливо и достъпно възприемане на „идеала“) върху

Всевишния (като до голяма степен антропоморфизиран типаж), също не е от съществено значение.

1) Като концепт в езика, в процеса на комуникация Бог е интерпретиран от човека семиотично. Символите и шифрите, които Го представляват, и чрез които човек обменя информация от една страна със себеподобните си, а от друга – със самия Всевишен, дават относителна сигурност на субекта дори в моменти на крайно отчаяние. Самата възможност за комуникация носи успокоение.

2) Комуникация с участието на концепта Бог има двойно измерение: тя е насочена към прекия комуникативен партньор, към който е отправено съобщението и едновременно с това е индиректно „съобщение“, отправено към Бог – за предаността на продуцента към Него в качеството му на активен сакрален комуникант. Сполуката на такъв тип речеви актове е гарантирана от сакралния компонент в тях. Той е знак за абсолютно съвършенство и не подлежи на корекции. На тази основа сплотява комуникантите (изглажда противоречията им) в съвместната им устременост към Него. Тъй като Бог е Нравствен Идеал, Императив и Върховен Повелител, голяма част от РА с Негово участие, засвидетелствани в пословиците, имат перформативен характер. Така с участието на Създателя комуникацията между хората става по-хармонична. Чрез паремийните РА с пряката или непряка намеса на Бог, субектът „си осигурява“ някакво „избраничество“ от страна на Всевишния. Уплашен от собствената си тленност, той се опитва да поддържа непрекъснат контакт с Него, да спечели благоволенieto Му, домогва се до милостта Му в името на спасението си.

3) Представата за Бога е изключително сложна конструкция, не само защото тя съдържа цялата философия на отношението човек – Бог, но и защото Бог има много лица, които трудно могат да се обхванат и не винаги могат да се разпознаят и определят. В това изследване са представени само пет от релефните му комуникативни роли в ексцерпирания паремийен материал. Те са и различни, и много сходни, и допълващи се, и почти съвпа-

дащи. Бог е едновременно сплав от нещо толкова универсално, безкрайно, съдбовно и в същото време дълбоко лично. Затова, питайки за Него, никога не можем да дадем еднозначен отговор (а това не само не е нужно, но дори е нежелателно), най-малкото и затова, че Той не ни се разкрива изцяло, че ние не можем да Го познаваме и че Той представлява и винаги ще бъде за нас неразгадаема Тайна. Това все пак е обяснимо, тъй като Бог е Всичко и в определени моменти се проявява главно с една или друга своя страна.

Чрез комуникативните си роли Бог ни задава изпитанията от комуникативно-инициационния цикъл, през който трябва да преминем.

ЕКСЦЕРПИРАНИ ИЗТОЧНИЦИ

Kłosińska 2004: Kłosińska, Katarzyna. *Słownik przysłów czyli przysłownik. Pochodzenie, znaczenie, zastosowanie*, Świat Książki, Warszawa, skrót: *SP*.

Kolberg 1977: Kolberg, Oskar. *Przysłowia*. Warszawa: Ludowa Współdzielnia Wydawnicza, skrót: *Prz*.

Świerczyńska 2003: Świerczyńska, Dobrosława. *Przysłowia są... na wszystko*. Warszawa: PWN, skrót: *PSW*.

Skorupka 1987: Skorupka, Stanisław. *Słownik frazeologiczny języka polskiego A/P, R/Ż*. Warszawa: Wiedza Powszechna, skrót: *SFJP*.

БИБЛИОГРАФИЯ

Вебер 2018: Вебер, М. *Социология на религията*. София: Рива. // Veber 2018: Veber, M. *Sotsiologia na religiyata*. Sofia: Riva.

Касабов 2013: Касабов, И. *Проблеми на общата лексикология*. София: АИ „Проф. Марин Дринов“. // Kasabov 2013: Kasabov, I. *Problemi na obshtata leksikologia*. Sofia: AI „Prof. Marin Drinov“.

Крейпо 2000: Крейпо, Р. *Културна антропология*. София: Лик. // Kreypo 2000: Kreypo, R. *Kulturna antropologia*. Sofia: Lik.

Кривелев 1982: Кривелев, И. А. *Библия: историко-критический анализ*. Москва: Издательство политической литературы. // Kryvelev 1982: Kryvelev, I. A. *Bibliya: istoriko-kriticheskij analiz*. Moskva: Izdatel'stvo politicheskoy literatury.

Слаников 2006: Слаников, И. *Отношенията Бог – Свят*. София: АИ „Марин Дринов“. // Slanikov 2006: Slanikov 2006: Slanikov, I. *Otnosheniyata Bog – Svyat*. Sofia: AI „Marin Drinov“.

Франц 2003: Франц, М.-Л. фон. *Архетипови мотиви във вълшебните приказки*. Плевен: Леге Артис. // Frants 2003: Frants, M.-L. fon. *Arhetipovi motivi vav valshebnite prikazki*. Pleven: Lege Artis.

Galarowicz 2011: Galarowicz, J. *Powrót do wartości*. Kraków: Petrus.

Pascal 1952: Pascal, B. *Pensées*. W: B. Pascal. *Oeuvres complètes*. Wyd. Lous Lafuma. Paris (przedruk 1962).

Ricken 2007: Ricken, F. *Filozofia religii*. (Przeł.) Piotr Domański. Kęty: Wydawnictwo Marek Derewiecki.